

Folkbiblioteken i Blekinge län 2006

– regionala förutsättningar för kunskapssamhället

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

1. Inledning

Bibliotek för bildning, information och kultur

Folkbiblioteken har ett brett uppdrag där huvuduppgifterna är att garantera fri tillgång till information, stödja självstudier och utbildning, verka för läskunnighet samt stimulera kulturell mångfald. Offentligt finansierade bibliotek av god standard, tillgängliga för alla, är en viktig förutsättning för en levande demokrati, yttrandefrihet, kulturell utveckling och inte minst för det livslånga lärandet.

Idag finns ett stort antal offentliga bibliotek i Sverige med ett flertal olika huvudmän så som kommuner, landsting, högskolor och myndigheter.

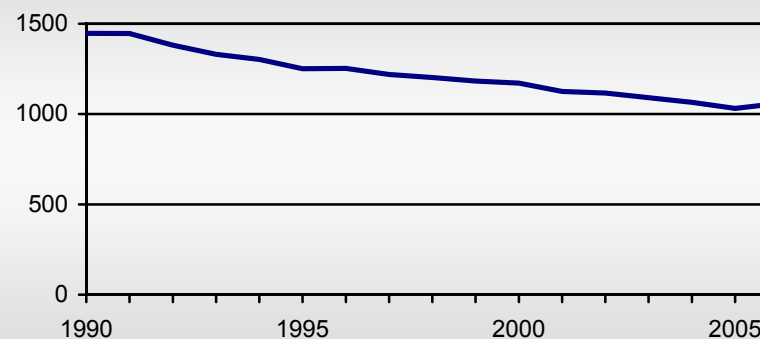
För den breda allmänheten är de kommunalt drivna folkbiblioteken de i särklass viktigaste. Sedan 1997 är kommunernas biblioteksverksamhet reglerad i bibliotekslagen. Enligt denna är alla kommuner i Sverige skyldiga att ha folkbibliotek som tillhandahåller avgiftsfria boklån.

Bibliotekens roll är under förändring. Utlåningen av böcker minskar. Den totala utlåningen av böcker per invånare sjönk i riket med 2,5 procent mellan 2005 och 2006. Under de senaste 26 åren har antalet utlån per invånare och år minskat från 9,2 till 6,4. Samtidigt ökar dock utlåningen av AV-medier stadigt. Även antalet besök ökade mellan 2005 och 2006 från 7,7 till 7,8 per invånare och år.

Årets statistik visar att antalet biblioteksfilialer ökat med 27 stycken sedan 2005. Ökningen är emellertid skenbar och förklaras av ändrade redovisningsprinciper i framför allt Stockholm. Flertalet av de biblioteksfilialer som har tillkommit i statistiken är sådana som tidigare kallats "övriga utlåningsställen" - t ex utlåningsstationer eller bibliotek på servicehus - som har fått en ny benämning i statistiken utan att något har förändrats i verkligheten. Visserligen öppnades det också nya filialer förra året, till exempel i Sjöbo och Skövde. Men med samma redovisningsprinciper som 2005 är det sannolikt så att det totala antalet filialer i landet minskat med ett tiotal eller mer mellan 2005 och 2006.

Förutsättningar och tendenser ser olika ut runt om i landet. Inte minst finns det tydliga skillnader mellan stad och land. I tätbefolkade regioner är det

Antal biblioteksfilialer i Sverige 1990-2006

Inkomst- och utbildningsnivå i Blekinge län

2005 var den genomsnittliga förvärvsinkomsten per person i länet 210 005 kronor per år att jämföra med 222 691 kronor för riket i snitt.

31 procent av befolkningen i länet hade år 2006 högskoleutbildning. Motsvarande siffra för riket i sin helhet är 34 procent.

12 promille av befolkningen i länet var högskolenyborjare 2005/06. Med högskolenyborjare avses studerande som för första gången är registrerad i grundläggande högskoleutbildning. För riket var motsvarande siffra 14,9 promille.

möjligt att upprätthålla en god biblioteksstandard med färre biblioteksfilialer än det är i glesbefolkade områden. Det innebär att möjligheterna att bedriva en bra biblioteksverksamhet till låga kostnader i allmänhet är bättre i tätbefolkade områden än i glesbefolkade.

Bibliotekens verksamhet är också beroende av andra förutsättningar i lokalsamhället. Till dessa hör invånarnas inkomstnivå, utbildningsnivå och om det finns många studenter bland invånarna.

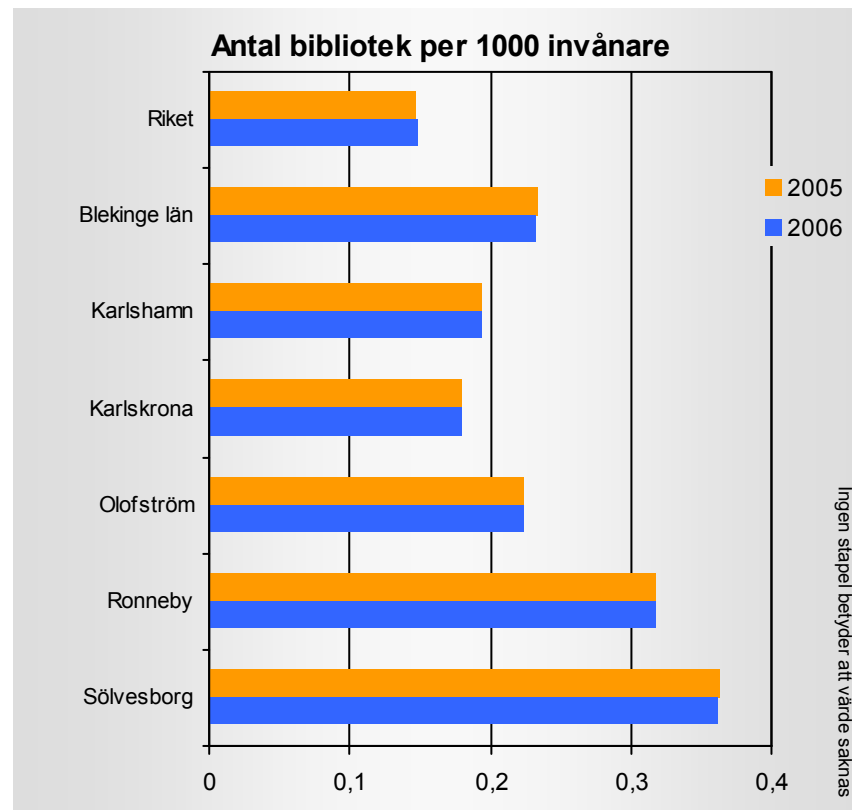
Hur dessa faktorer påverkar bibliotekens verksamhet är inte alldeles entydigt. Men det förefaller till exempel som att det i kommuner med många högutbildade är fler aktiva låntagare.

I elva av de 20 kommuner som har högst andel högskoleutbildade har man också fler aktiva låntagare än i riket i snitt. Men i inte mindre än sex av dessa 20 kommuner har man faktiskt färre aktiva låntagare än i riket i snitt.

I faktarutan på föregående sida visar inkomst- och utbildningsnivå samt intresse för högre studier i Blekinge län.

I rapporten belyses hur biblioteksverksamheten i Blekinge län ser ut. Förhoppningen är att på detta sätt bidra till en fördjupad och breddad diskussion om de lokala förutsättningarna för kunskap, läsande, information och kultur samt om de lokala bibliotekens roll.

Det statistiska materialet i rapporten är – där annat inte anges – hämtat från rapporten "Kulturen i Siffror 2007//5" utgiven av Statens Kulturråd. Notera att kraftiga förändringar mellan åren i stor utsträckning kan förklaras av förändrade redovisningsprinciper. Rapporten finns tillgänglig på www.kulturradet.se. Svensk Biblioteksförning tar inte ansvar för eventuella felaktigheter i Kulturrådets statistik.

2. Biblioteket i kunskapssamhället

Facklitteratur allt viktigare

Dagens bibliotek har en allt viktigare funktion som informationsförsörjare i kunskapssamhället.

På 1980-talet använde omkring 50 procent av befolkningen biblioteken. Under 1990-talet ökade antalet biblioteksanvändare till omkring 65 procent. Denna utveckling förklaras framför allt av utbyggnad och förändring i utbildningssystemet.

Under 1990-talet genomfördes ett antal förändringar inom utbildningspolitiken. Bland annat genomfördes en kraftig utbyggnad av högskolorna samt en decentralisering av dessa. Samtidigt genomfördes kunskapslyftet och elevaktiva arbetssätt fick ökad betydelse i hela skolsystemet. I skriften *Om biblioteksverksamheterna*, (Ds 2003:66) visas hur detta genererade ett ökat behov av studierelaterad biblioteksservice.

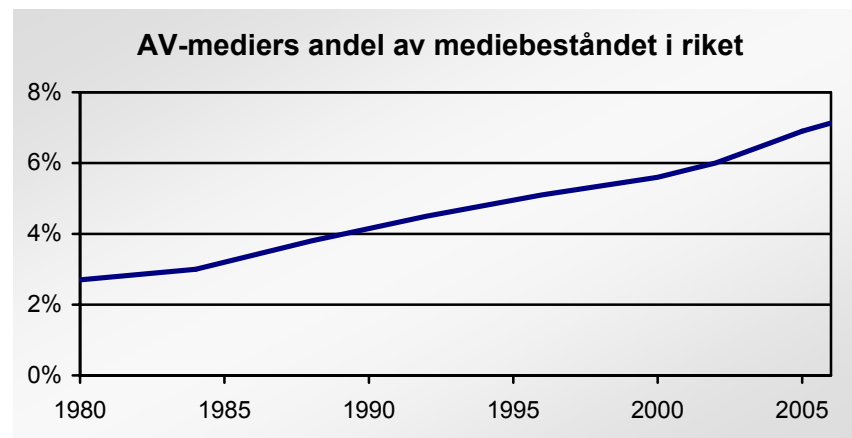
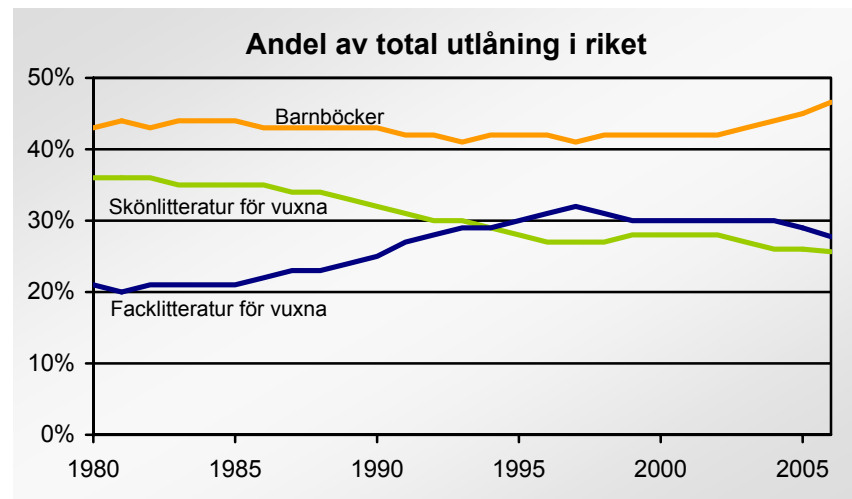
Utvecklingen syns också i en förändrad struktur i bokutlåningen. Facklitteratur svarar idag för en större andel av bibliotekens utlåning än skönlitteratur. I mitten av 1980-talet svarade skönlitteraturen för omkring 35 procent av bokutlåningen, medan facklitteraturen svarade för omkring 20 procent. Tjugo år senare svarar skönlitteraturen för drygt 25 procent medan facklitteraturen svarar för omkring 30 procent.

Denna utveckling har sannolikt förstärkts av att (populär) skönlitteratur blivit billigare att köpa under senare decennier som en följd av pressade priser genom bland annat Internetbokhandlar, pocketböcker och sänkningen av bokmomsen.

Den ökade efterfrågan på facklitteratur påverkar bibliotekens bokinköp eftersom facklitteratur generellt är dyrare än skönlitteratur att köpa in. Dessutom blir facklitteraturen fortare föråldrad.

Nya mediers ökade betydelse

Folkbiblioteken består fortfarande till helt övervägande del av tryckta böcker men nya medier så som ljudböcker, filmer och CD-skivor tar allt mer plats i

bibliotekens utbud. Av det totala mediebeståndet ökar dessa så kallade AV-medier snabbt och uppgår idag till omkring sju procent.

Nyförvärvsandelen, det vill säga andelen volymer som är införskaffade under det senaste året, är klart högre för AV-medier än för tryckta böcker. Beståndet av nya medier är tack vare en nyförvärvsandel på omkring 15 procent aktuellt och modernt, vilket gör det attraktivt för låntagare.

Det förhållandet att bibliotekens bokbestånd byggts upp under mycket lång tid medan bestånden av AV-medier byggts upp under senare decennier är en förklaring till den högre nyförvärvsandelen bland AV-medier än tryckta böcker.

Kommuner satsar olika mycket på att bygga upp AV-bestånden. I några kommuner finns fortfarande endast ett AV-media per tio invånare. Men i andra kommuner har man satsat hårt på AV-medier och nått upp i bestånd som gör att man har ett AV-media per invånare eller mer. Generellt är det naturligtvis enklare att komma upp i höga bestånd per invånare i mindre kommuner än i större.

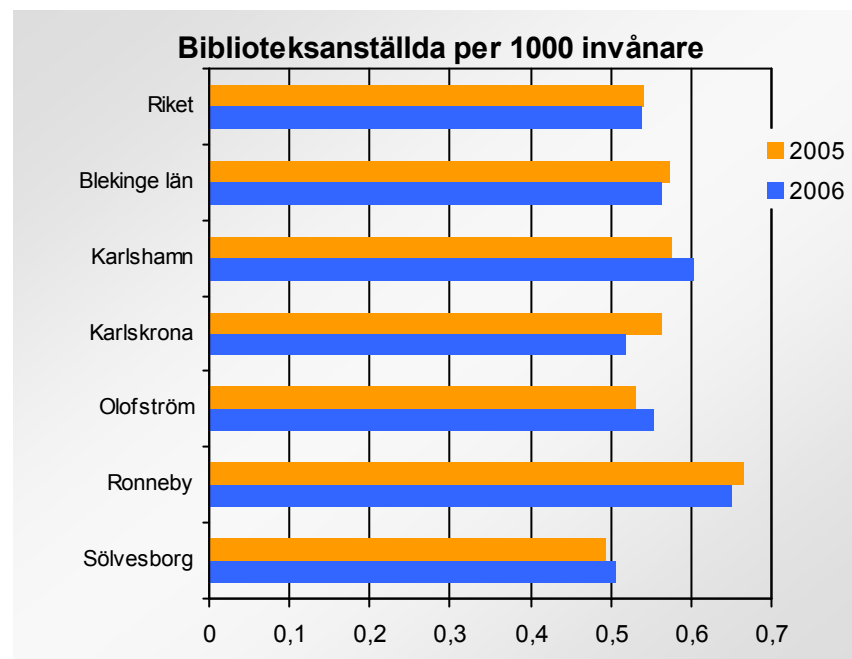
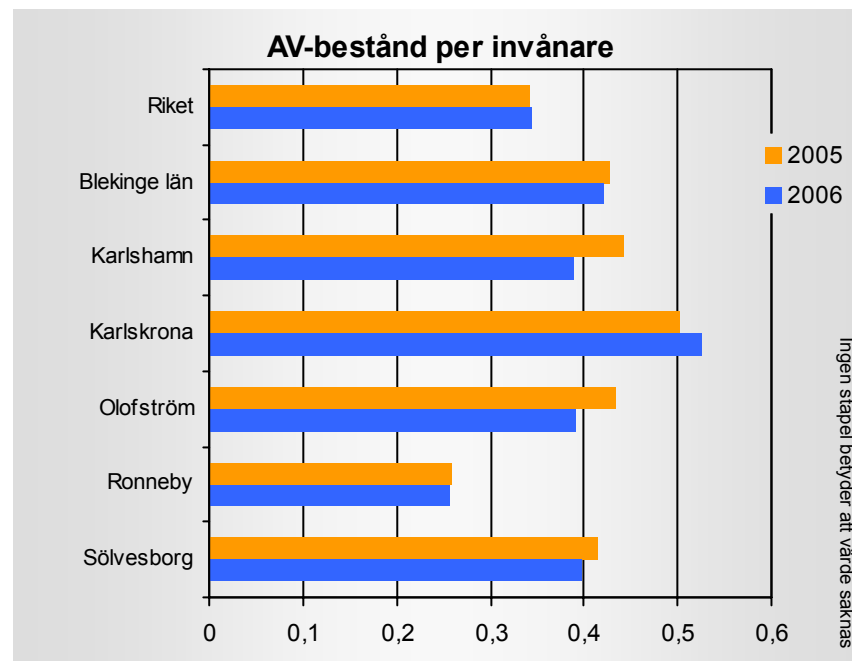
Bibliotekspersonalen

I takt med att bibliotekens roll som informationsförsörjare accentuerats har kraven på personalens kompetens också förändrats. Idag är över hälften av all bibliotekspersonal bibliotekarier. För 30 år sedan var bara lite drygt en av tre biblioteksanställda bibliotekarier.

För att kunna erbjuda en god service på biblioteken är en det viktigt med tillräckligt mycket personal. Enligt rapporten *Fler besök och utlån* (Svensk Biblioteksförning mars 2007) är till exempel hög personaltäthet en viktig förklaring till hög barnboksutlåning.

Den genomsnittliga kommunen har en personaltäthet på 0,54 bibliotekspersonal per 1000 invånare. (I statistiken räknar man *årsverken* och inte personal. Ett årsverke motsvarar en heltidsanställd personal på årsbasis). Personaltätheten i riket är oförändrad sedan förra året.

Personaltätheten varierar i landets kommuner från knappt 0,3 bibliotekspersonal per 1000 invånare i kommuner som Österåker, Hjo och Nordanstig till drygt 1,0 bibliotekspersonal per 1000 invånare i kommuner

som Emmaboda, Bjuv och Borgholm. Det finns också ett samband mellan hög personaltäthet och hög utlåning. I de 20 kommuner som har högst personaltäthet är den genomsnittliga utlåningen per invånare 9,3 lån per invånare. I de 20 kommuner som har lägst personaltäthet är den genomsnittliga utlåningen 6,7 lån per invånare och år. I riket som helhet är motsvarande siffra 7,7.

Datorer och Internet på biblioteken

Den viktigaste drivkraften i utvecklingen av kunskapssamhället är utvecklingen av ny informationsteknologi i allmänhet och utvecklingen av Internet i synnerhet. Denna utveckling har satt tydliga avtryck i bibliotekens verksamhet.

Att tillhandahålla datorer, Internetuppkoppling och tillgång till databaser är idag en viktig uppgift för biblioteken. Även här varierar kommunernas ambitionsnivå från som lägst 16 ända upp till 488 datorer per 100 000 invånare. Generellt är datortätheten högre i mindre kommuner än i större.

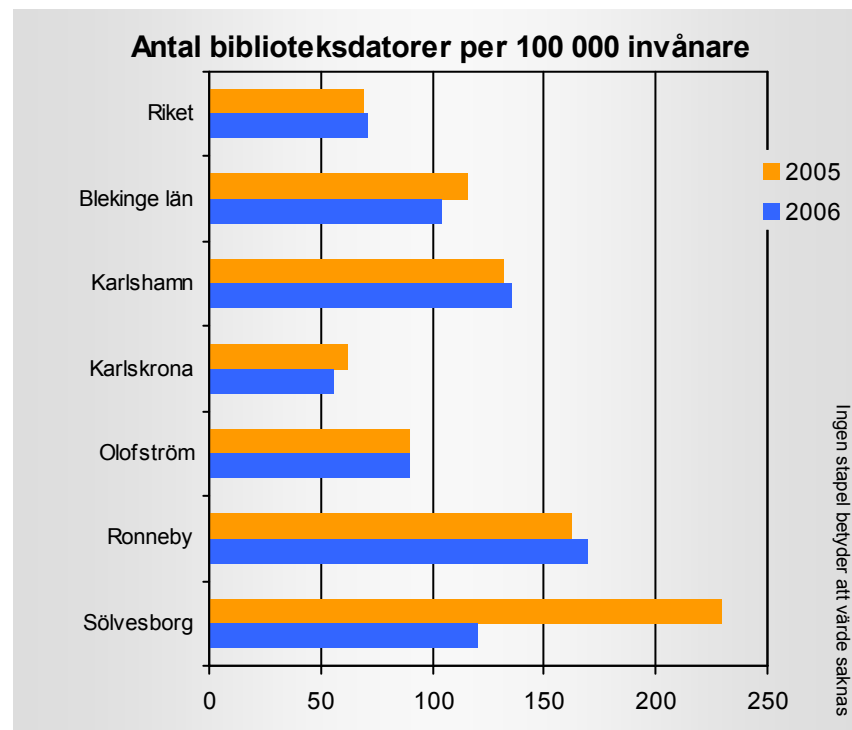
Men mönstret är inte entydigt. 86 kommuner har minst 100 datorer per 100 000 invånare. Bland dessa finns städer som Karlstad, Lund och Skellefteå. 45 kommuner har färre än 50 datorer per 100 000 invånare. Bland dessa finns 16 kommuner med färre än 20 000 invånare.

Många bibliotekstjänster utförs idag över Internet vilket gör att man inte rent fysiskt behöver besöka biblioteket. På det här sättet kan man till exempel göra omlån av böcker, lån av e-böcker och ljudböcker eller söka i databaser. Denna utveckling gör att bibliotekets service till invånarna förändras och förbättras på ett radikalt sätt. Däremot är statistiken på det här området inte standardiserad, vilket försvårar nationella jämförelser.

Bibliotekens utbud av tjänster över nätet utvecklas ständigt. Idag kan många bibliotek erbjuda tjänster som ”fråga biblioteket” eller ”boka en bibliotekarie” över Internet.

Datortäthet

På de 35 biblioteken i Blekinge län finns 157 datorer. Det innebär att det finns 104 datorer per 100 000 invånare. Motsvarande siffra är 71 i riket. Av de 157 datorerna har 96 Internetuppkoppling.

3. Bibliotekens utlåning

Bibliotekens utlåning av böcker sjunker trendmässigt. 2006 lånades 58,6 miljoner böcker mot 76,2 miljoner 1980. Utlåningen av böcker har alltså sjunkit med 23 procent under de senaste 26 åren.

Den viktigaste förklaringen till detta är, som framgår av kapitel 2, att utlåningen av skönlitteratur minskat. För barnböcker och facklitteratur är trenden inte lika tydlig. Vidare kan konstateras att i de moderna biblioteken svarar AV-medier för en allt större andel av utlånen. Utlåningen av AV-medier har stadigt ökat under de senaste åren. Mellan 1980 och 2005 femfaldigades antalet utlån. 2006 uppgick den totala utlåningen utav AV-medier till 11,4 miljoner. Bland AV-medierna är det CD och ljudböcker som är mest populära.

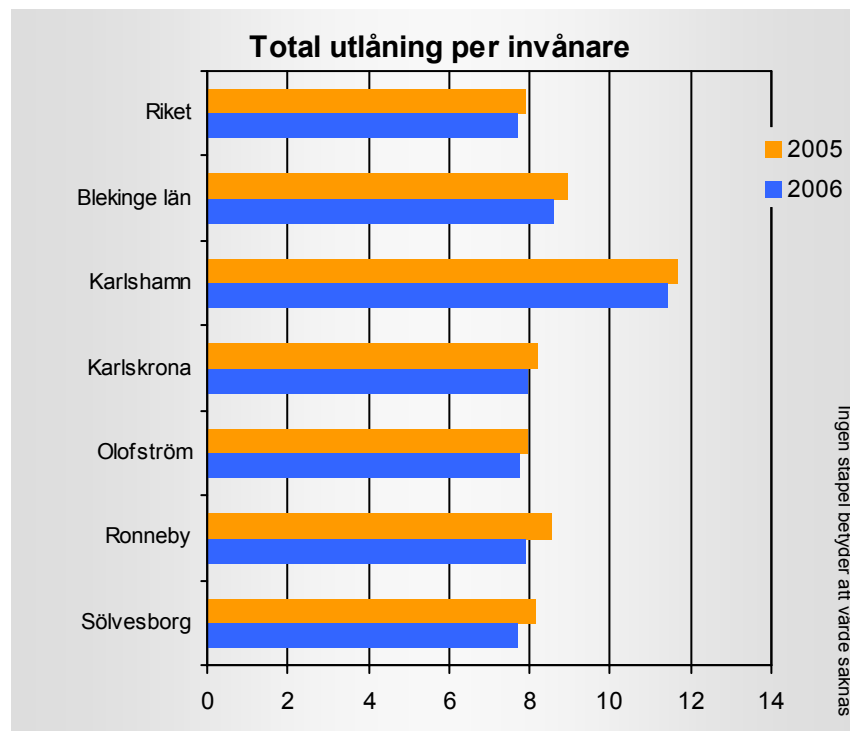
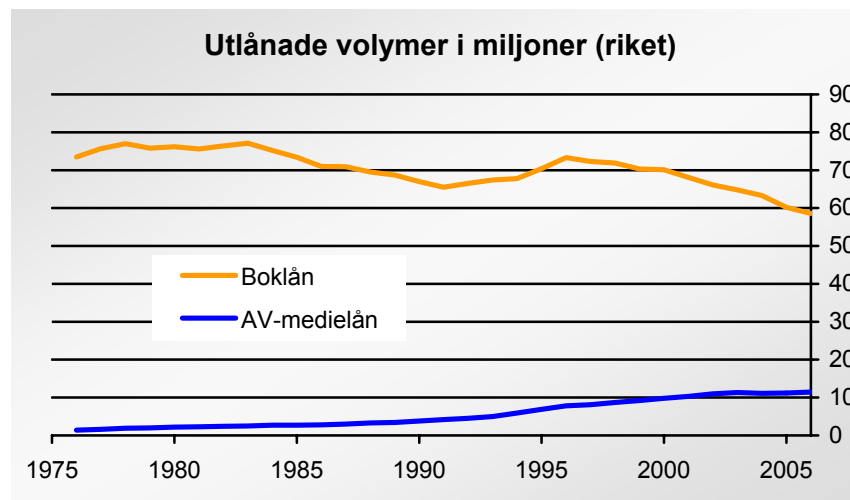
För att biblioteken ska locka många besökare fordras god tillgänglighet vilket i sin tur förutsätter tillräcklig bibliotekstäthet och öppettider som passar besökarna. Ett attraktivt bibliotek måste också kunna erbjuda ett aktuellt och brett utbud av såväl böcker som tidskrifter.

Enligt rapporten *Fler besök och utlån* är storleken på det totala bokbeståndet av underordnad betydelse för efterfrågan på bibliotekstjänster. Det avgörande är istället att det tillförs nya böcker. Därför är det viktigt att upprätthålla en god nyförvärvsfrekvens.

För många är det utbudet av tidningar och tidskrifter som lockar till besök på bibliotek. Biblioteken tillhandahåller också tidningar och tidskrifter på invandrarspråk. Detta är en viktig källa till kunskap och omvärldsorientering för många invandrare.

I genomsnitt uppgår den totala utlåningen till 7,7 volymer per invånare och år. Volym är samlingsbegreppet för alla typer av böcker och AV-medier. I Sundbyberg, som har lägst utlåning i landet, lånas 3,4 volymer per invånare och år. I Övertorneå, som har högst utlåning, är motsvarande siffra 15,4. Med andra ord lånar invånarna i Övertorneå nästan fem gånger mer än invånarna i Sundbyberg.

I genomsnitt besöks landets bibliotek nästan åtta gånger per invånare och år.

Men siffrorna varierar mycket kraftigt, från omkring tre besök per invånare och år upp till över 40 besök per invånare.

De tjänster biblioteken erbjuder utöver bokutlåningen påverkar efterfrågan positivt. Facktidningar är mycket viktiga som informations- och kunskapskällor. Att databastjänster och tidskriftsprenumerationer påverkar efterfrågan på bibliotekstjänster positivt framgår av den ovan refererade rapporten *Fler besök och utlån*.

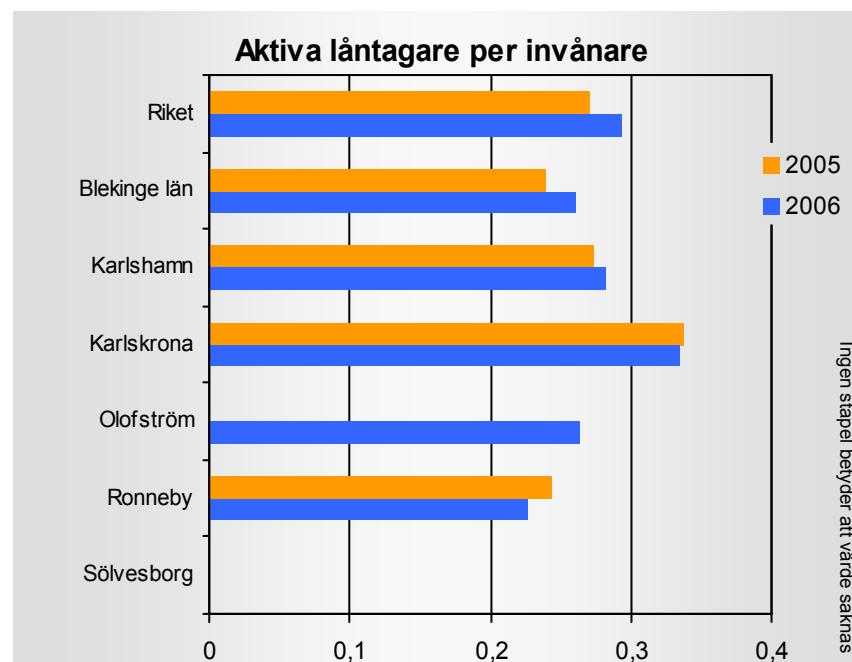
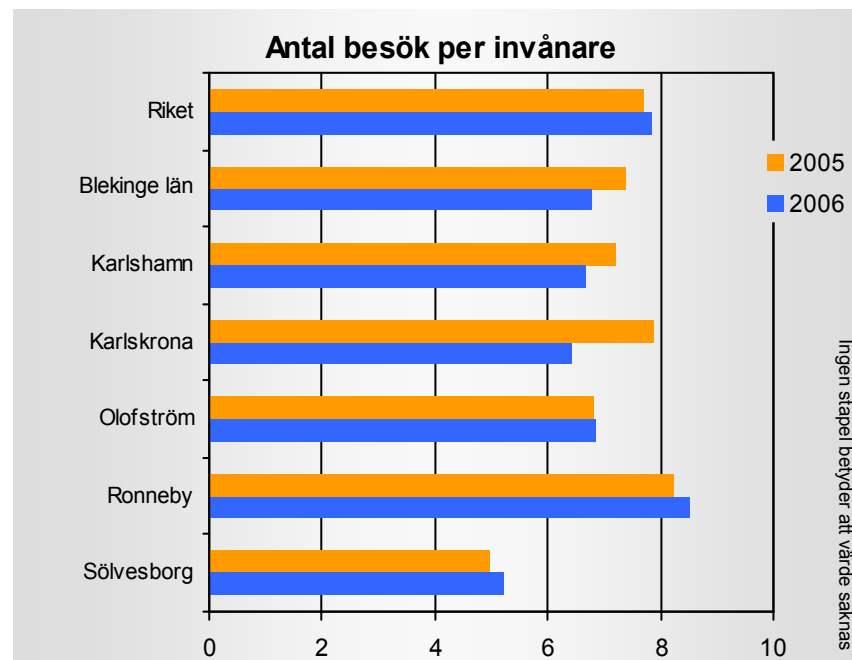
Höga besökssiffror har ett samband med ett stort utbud av tidskrifter. Av de 50 kommunerna som har högst besökssiffror återfinns alla utom 21 bland de 100 kommuner som har flest tidskriftsprenumerationer per invånare.

Under 2006 noterades närmare 2,7 miljoner aktiva låntagare. Som aktiva låntagare räknas de som utfört minst en transaktion, det vill säga låntagare som lånade, lånade om, återlämnade eller reserverade en volym. Av detta kan man inte dra slutsatsen att 2,7 miljoner av landets invånare var aktiva låntagare eftersom man kan vara låntagare i flera kommuner. Men måttet ger en bra fingervisning om hur aktiva kommunens invånare är som låntagare.

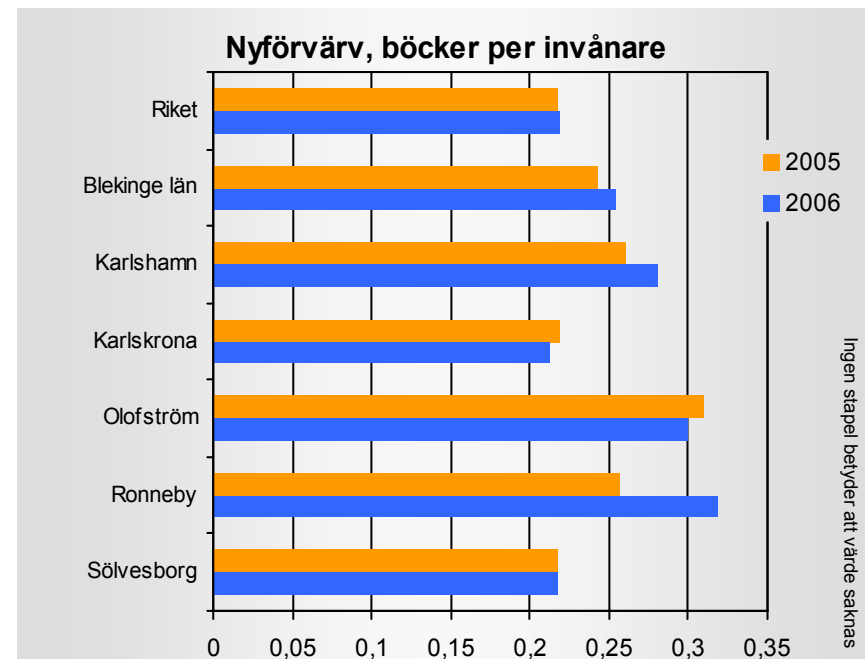
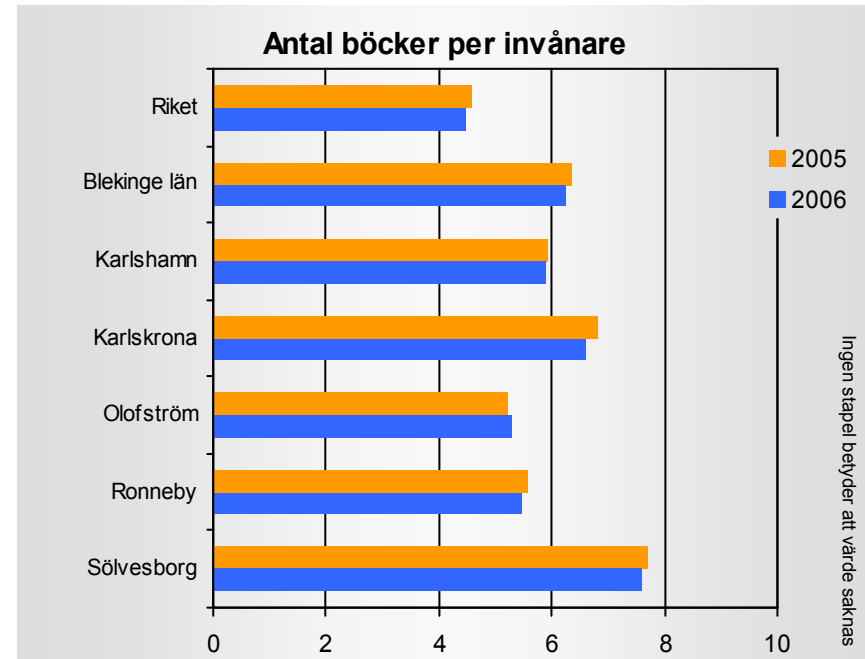
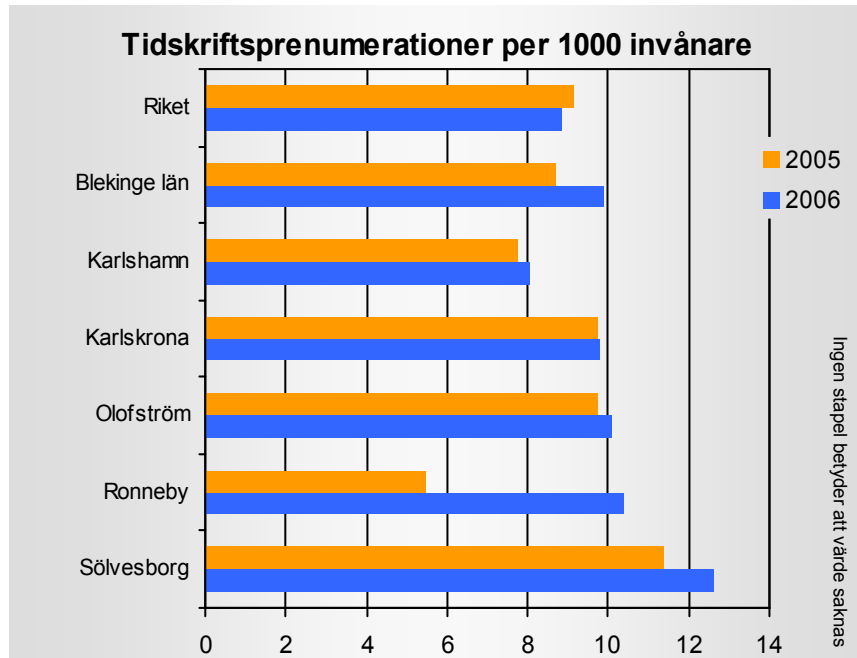
Andelen aktiva låntagare per invånare uppgår till mellan 0,1 och 0,5 i alla kommuner utom i några enstaka som sticker ut uppåt eller nedåt. Något tydligt mönster som förenar kommuner med hög andel aktiva låntagare är svårt att upptäcka. I toppen återfinns kommuner med vitt skild karaktär som Svennljunga, Tingsryd, Nacka, Arvidsjaur och Åre.

Efterfrågan på bibliotekstjänster kan till stor del kan förklaras av driftskostnaden för biblioteken i kommunerna. Att satsa större resurser på biblioteksverksamheten verkar helt enkelt vara den viktigaste vägen till högre efterfrågan på bibliotekens tjänster enligt den statistiska analysen i rapporten *Fler besök och utlån*.

Man kan således notera en samvariation mellan andelen aktiva låntagare och hur mycket pengar kommunen satsar på biblioteken. De 50 kommuner som har högst andel aktiva låntagare har en total driftskostnad på i snitt 462 kr per invånare mot 386 kr i snitt för riket. De 50 kommunerna som har lägst andel aktiva låntagare har en total driftskostnad på i snitt 353 kr per invånare, alltså omkring 8,5 procent mindre än genomsnittskommunen i landet.

På motsvarande sätt finns det ett samband mellan hur välbesökta biblioteken är och hur mycket pengar kommunen satsar på sina bibliotek. I de 50 kommuner som har minst antal besök per invånare uppgår den årliga driftskostnaden per invånare till 335 kronor. I de 50 kommuner som har flest besök per invånare och år är den genomsnittliga driftskostnaden per år 458 kronor och invånare.

Bibliotekens barnverksamhet

Svenska skolelever läser sämre i dag än tidigare. Till exempel är det belagt att svenska tredjeklassare försämrat sin läsförmåga under det senaste decenniet.

En förklaring till en sämre läsförmåga är att svenska barn allt mer sällan läser böcker. Ungefär tio procent färre barn läser en bok varje dag jämfört med för 20 år sedan. Skolverket har konstaterat att tillgången till ett bibliotek och att använda sig av det har stor betydelse för utvecklandet av läsfärdigheter.

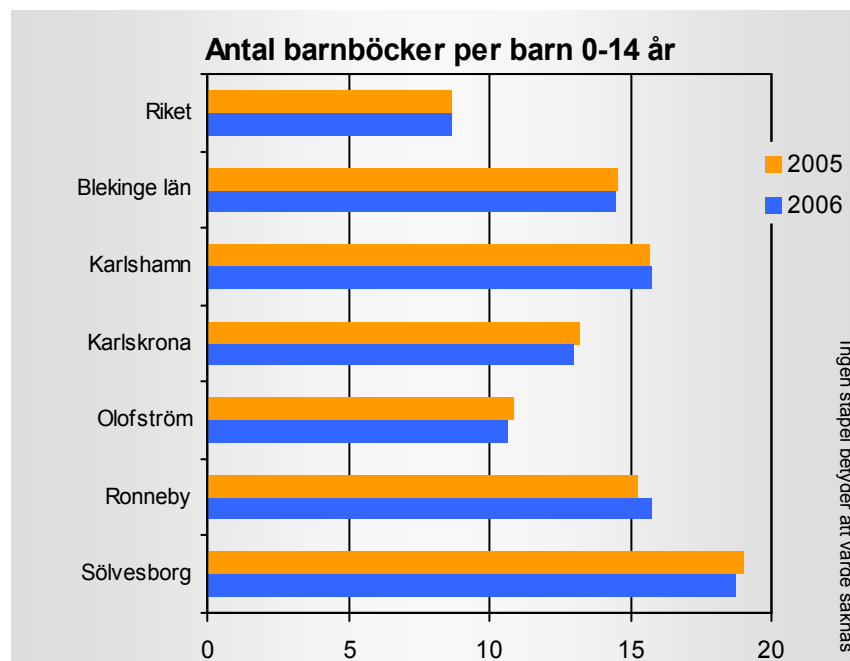
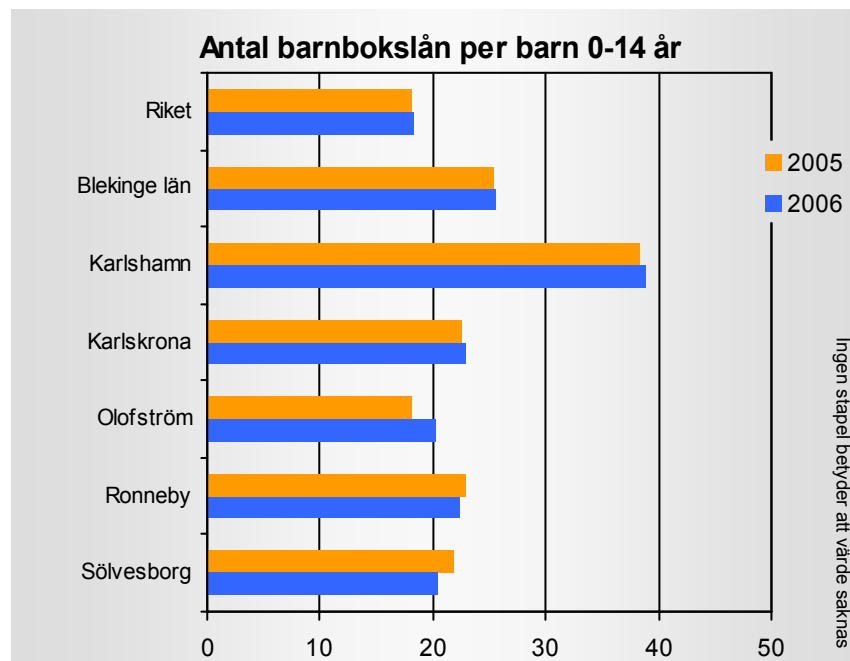
I Skolverkets rapport *Dags att betona sambandet mellan språk och inlärning* analyseras läsningens betydelse för barn och ungas skolresultat. I rapporten konstateras att sambandet mellan läsintrasse och studieresultat är starkt. Rapporten pekar på behovet av bibliotek ”utrustade med stora mängder skönlitteratur” och bibliotekarier med kunskap och engagemang för att inspirera alla elever till läsning.

Men svenska barn använder bibliotek allt mindre. År 1991 svarade 58 procent att de lånade böcker minst en gång i veckan, medan motsvarande andel tio år senare sjunkit till 33 procent.

Trots detta är barn, definierade som personer i åldern 0-14 år, generellt sett mer aktiva som låntagare än vuxna. I snitt ligger antalet barnbokslån per barn på 18,3 i landet att jämföra med att den totala utlåningen per invånare som ligger på 7,7. Antalet barnbokslån per barn och år varierar från omkring 6 i till exempel Nynäshamn till över 40 i kommuner som Övertorneå och Borgholm.

Många och kunniga bibliotekarier är en viktig framgångsfaktor för att locka barn till läsning och lån. En annan är att ett stort utbud av barnböcker. I de 50 kommuner som har minst antal utlån av barnböcker per barn har man i snitt ett bestånd av 6,9 barnböcker per barn. I de 50 kommuner som har högst utlåningssiffror för barnböcker har man i snitt ett bestånd på 18,7 barnböcker per barn.

Men även på detta område finns ett samband med hur mycket pengar kommunen totalt satsar på biblioteken. De 50 kommuner som har lägst antal barnbokslån per barn har en genomsnittlig total driftskostnad per invånare och år om 347 kronor. I de 50 kommuner som har högst antal barnbokslån per barn är motsvarande siffra 461 kronor per invånare och år.

4. Biblioteksverksamhetens kostnader

Folkbiblioteken utgör den största kommunala kultursatsningen. Totalt går enligt skriften *Om biblioteksverksamheterna*, (Ds 2003:66) omkring 40 procent av de kommunala kulturanslagen till biblioteken.

Under 2006 satsades närmare 3,5 miljarder kronor på folkbiblioteken i Sverige. Det motsvarar nästan statens utgifter för domstolsväsendet.

Under 1990-talet minskade bibliotekspersonalen från drygt 6000 årsverken till knappt 5000. Under 2006 var 5941 personer anställda vid folkbiblioteken. Dessa utförde 4878 årsverken, vilket var 32 fler än 2005.

Driftkostnaderna i fasta priser har ökat nästan varje år sedan 1980 med undantag för några år i början av 1990-talet. Sedan 1980 har kostnaderna ökat med drygt 44 procent.

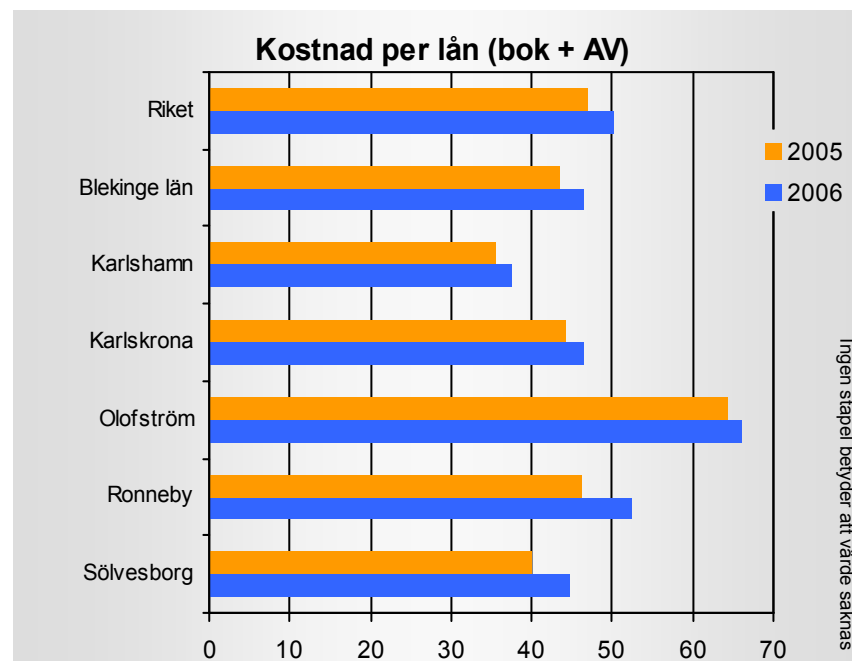
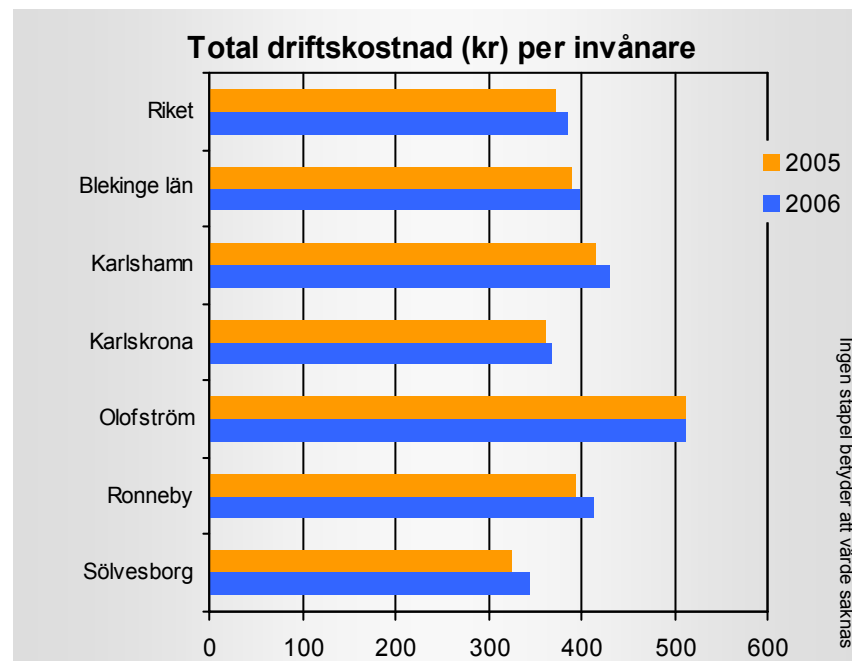
Personalkostnaderna utgör ungefär hälften av de totala kostnaderna, lokaler svarar för en fjärdedel och inköp av medier respektive övrigt för var sin åttondel av kostnaderna.

Driftkostnaderna varierar från 145 kronor per invånare och år i Heby till 877 kronor per invånare i Åre. Självklart avspeglar dessa skillnader såväl skilda förutsättningar till exempel i form av gles eller tät bebyggelse som olika ambitionsnivåer.

Ett annat sätt att mäta kostnaderna är att relatera dem till antalet lån (hit räknas både lån av böcker och AV-medier). Kostnaden per lån varierar från 17 kronor i Heby upp till 133 kronor i Ekerö. Snittet för riket är 50 kr.

Hur mycket biblioteksverksamheten ska få kosta är en politisk avvägning. Generellt gäller i denna verksamhet som i många andra att kvalitet kostar. Det finns emellertid kommuner som förenar låga kostnader med många aktiva låntagare och många besökare.

I sex av de 20 kommuner som har flest antal aktiva låntagare har man en total driftskostnad per invånare som är lika med eller lägre än riksgenomsnittet. I en av dessa kommuner, Robertsfors, har man en bibliotekstäthet som är ungefär tre gånger den genomsnittliga i riket, man har en utlåning per invånare som är tre gånger så stor som den genomsnittliga, man har tre

gångar fler barnbokslån per barn än snittet och man gör dubbelt så många nyförvärv per invånare som den genomsnittskommunen. Dessutom har man dubbelt så många datorer per invånare som den genomsnittliga kommunen.

Å andra sidan visar statistiken att i fem av de 20 kommuner som har högst total driftskostnad per invånare är utlåningen per invånare lägre än i riket i snitt. En effektiv och framgångsrik biblioteksverksamhet är med andra ord inte det samma som en dyr verksamhet.

Kostnaden för biblioteksverksamheten måste sättas i relation till bredden i verksamheten. Mellan 60 och 70 procent av befolkningen är biblioteksbesökare. Det gör att svenskar är EU:s näst mest biblioteksbesökande folk. Med drygt 70 miljoner årliga besök står biblioteken i en klass för sig i jämförelse med många andra institutioner.

Antal besök 2006

Kommunbiblioteken i Sverige:	71 miljoner
Biografer (samtliga i Sverige):	15,2 miljoner
Göteborgs stadsbibliotek:	1,14 miljoner
Riksteatern:	0,8 miljoner
Moderna Museet:	0,61 miljoner
Kungliga Operan:	0,24 miljoner

**SVENSK
BIBLIOTEKS
FÖRENING**

Svensk Biblioteksforening
Box 3127
103 62 Stockholm
Tel 08-545 132 30
Fax 08-545 132 31
<http://www.biblioteksforeningen.org>
info@biblioteksforeningen.org